

FÖR EN LEVANDE OCH LÄRAKTIG SOCIALISM

Anders Carlsson och Pär Johansson
**FRÅN ALLMÄNNYTTA
TILL EGENNYTTA**

- Den sociala
bostadspolitikens haveri

**KOMMUNISTISKA
PARTIET**

SKRIFTSERIE FRÅN KOMMUNISTISKA PARTIET 009
UTGIVEN 2015

Anders Carlsson och Pär Johansson

FRÅN ALLMÄNNYTTA TILL EGENNYTTA

– Den sociala
bostadspolitikens haveri

*Texterna bygger på ett föredrag hållt 2012 och
en artikel från tidningen Proletären 2015.*

FÖR ATT GE PERSPEKTIV PÅ DEN SOCIALA bostadspolitik väldigt lång tillbaka i tiden, närmare bestämt på 1860-talet, då en herre vid namn Fredrich Engels besökte Göteborg. Engels var militärhistoriskt intresserad, vilket var orsaken till besöket i Göteborg. Av någon mystisk anledning ville han studera våra skansar.

På väg till Skansen Kronan passerade Engels och hans sällskap Haga, som då hade börjat bebyggas. Bortsett från Dicksonska stiftelsens tegelhus, som liknade de fastigheter Engels var van vid från England, blev han chockad av det han såg, trots att han var van vid mycket.

”Dessa rättbon är inga människovärdiga bostäder”, lär han ha sagt. Om det är helt sant vet jag inte. Men jag vet att Haga från början var undermåligt. Arbetarbostäder fick inte kosta på 1860-talet.

Den andra tidsbilden är från 1918. Arbetarna i Ryssland hade just gjort revolution och i Tyskland hade de störtat kejsaren. Vår egen kung höll rentav på att gå samma öde till mötes det oroliga året 1917, då hungerupplopp och rent revolutionära stämningar rasade över hela Sverige.

En som såg med oro på situationen var den unge Ernst Wigforss, socialdemokraten som senare blev en av Sveriges mest långvariga och legendariska finansministrar.

”Ett samhälle kan inte låta tio personer bo i en etta när revolutionerna rasar runt om i Europa”, skrev en bekymrad Wigforss.

Resultatet av Wigforss och andras oro blev att regeringen året därpå tillsatte den allra första statliga utredningen om bostadsplanering, döpt till Kommitén angående bostadssociala minimifordringar. Man kan inte påstå att det blev särskilt mycket verkstad av denna utredning. Till delar berodde det på att de revolutionära stämningarna i Europa lagts sig, när den väl blev klar. Men huvudorsaken var att bostadsbyggandet låg utanför utredningens domäner.

Det gick an att staten upprättade miniminormer för bostäder. Men att staten på något sätt skulle ingripa i bostadsbyggandet var en främmande tanke. Byggandet var byggmästarnas sak. Punkt slut. Så blev det som det blev. Den allra första utredningen om bostadspolitik resulterade i skvatt ingenting. Eftersom byggandet lämnades till marknaden.

Det vore dock fel att säga att ingenting hände. Så bildades den första HSB-föreningen 1923. Med revolutionen avskrivnen var kooperationen socialdemokratins huvudspår i bostadsfrågan. Arbetarna skulle sluta sig samman för att själva bygga de hus kapitalismen inte bestod dem med.

Det var inget fel på idén. Kooperationen ingår i en socialistisk tradition. Men som lösning på bostadsfrågan var den fullständigt otillräcklig. Arbetarnas magra löner räckte inte till för att skrapa ihop det nödvändiga kapitalet. Kooperationen blev därför mest en krumelur i marginalen, bara till för väleablerade och skötsamma arbetare.

En lustig historia i detta sammanhang. De första HSB-husen i Göteborg byggdes på Sofiagatan i Härlanda. De stod klara i slutet på 1920-talet och fick omedelbart kritik för att lägenheterna var för lyxiga och hyrorna för höga. Bland annat fanns badrum, som för arbetare på 20-talet var en ofattbar lyx.

Projektledaren Ture Blomqvist, som några år senare blev chef för Riksbyggen, svarade på kritiken genom att säga att den arbetare som avstår från spriten har råd med badrum.

Denna moraliska infallsvinkel omvandlades sedan av HSB-rörelsen till parollfrågan: ”Tillhör du brännvinspartiet eller badrumspartiet.” Detta säger en del om HSB-rörelsens karaktär. Den representerar ingen samhällelig lösning på bostadsfrågan, utan de skötsamma arbetarnas individuella lösning.

Det skall understrykas att bostadsfrågan var just en arbetarfråga. Från 1880 och hundra år framåt flyttade 4 miljoner människor från landet till städerna för att söka den utkomst jordbruket inte längre gav. Det var dessa människor som utlämnades till en obeskrivlig bostadsnöd, framförallt i storstäderna.

I en berömd forskningsrapport från 1933 konstaterade Gunnar Myrdal och arkitekten Uno Åhrén att bostadsförhållandena i Sverige generellt sett var sämre än i övriga Europa. Över 50 procent av hushållen i städerna bodde i ett rum och kök eller mindre.

Särskilt illa var det i städernas utkanter, som präglades av en kaotisk kåk-slum, med oisolerade plankhus utan murad stenfot och uppvärmda av kasserade järnkaminer. Dessa kåkar saknade ordentliga avlopp och var överbefolkade av hyresgäster och inneboende, från källare till vind. Situationen var faktiskt inte olik den man idag möter i slummen runt storstäderna i tredje världen.

Misären var ytterst lönsam för de skrupelfria byggmästare som dominerade de mindre bemedlades bostadsmarknad. Enligt Myrdal och Åhrén kunde dessa byggmästare räkna hem byggkostnaderna redan efter ett par år. Därför var allt profit.

Det viktiga med Myrdals och Åhréns rapport är att den drog slutsatsen att ett marknadsstyrt byggande inte kan lösa arbetarnas bostadsfråga. Eftersom kapitalismen inte bryr sig om människors behov, bara om deras betalningsförmåga.

Därmed sattes samhällets ansvar för byggandet i fokus. Som alltid i Sverige tillsattes genast ytterligare en utredning, den bostadssociala, som arbetade i över tio år, från 1934 till 1945. Ett delresultat blev barnrikehusen, som åtminstone de äldre av er känner till. De byggdes från 1935 med förmånliga statliga krediter och med särskilda bostadsbidrag för de fattiga barnfamiljer som tilläts flytta in, för att säkra deras betalningsförmåga.

Barnrikehusen utgör också startskottet för allmännyttan, som jag strax skall återkomma till. De första allmännyttiga bostadsföretagen startades för att bygga och förvalta barnrikehusen.

Samtidigt är barnrikehusens rykte större än deras samhällliga betydelse. När själva byggprojektet avbröts i slutet på 40-talet hade det resulterat i 14000 lägenheter. Barnrikehusen innebar en förbättring för fattiga barnfamiljer, med de löste inte arbetarnas bostadsfråga.

För att inte fastna i historien skall jag nu göra ett hopp ända till 1960-talet och till det sk miljonprogrammet, som satte som mål att bygga 100 000 nya lägenheter på tio år, ett mål som överträffades med några tusen lägenheter när programmet avslutades i mitten på 1970-talet.

Många rynkar på nästan åt miljonprogrammets fastigheter, som anses fula och undermåligt byggda. Men då skall man komma ihåg att det var miljonprogrammet som avskaffade bostadsnöden i Sverige. Ännu i början på 1960-talet bodde många arbetare i omoderna och undermåliga bostäder, som i det Haga i Göteborg, som Friedrich Engels dömde ut redan när det var nybyggt.

Man kan fråga sig varför det tog så lång tid mellan Myrdals och Åhréns rapport och miljonprogrammets sjösättning. Men kruxet var kapitalförsörjningen. Bostadsbyggande kräver ett stort kapital och skall hyrorna bli rimliga måste kapitalet vara billigt, annars kan mindre bemedlade inte flytta in.

Det är så kapitalismen fungerar. Betalningsförmågan går före behovet.

Kapitalförsörjningsproblemet löstes som det flesta av er säkert känner till genom ATP-reformen och dess pensionsfonder, som ryckte loss ett stort kapital från marknaden.

Just frågan om fonderna var frontlinjen i ATP-striden. Borgarna kunde till nöds tänka sig att också arbetare skulle ha rätt till pensioner, särskilt som en majoritet arbetare inte levde till den stipulerade pensionsåldern på 67 år. Men de vägrade acceptera offentliga pensionsfonder, som sågs som ett övergrepp mot den privata äganderätten och den fria marknadsekonomin.

I detta fanns en principiell skiljelinje i ATP-striden, som dåvarande statsministern Tage Erlander observerade. Erlander skrev så här: "Om sparandet inte används för att öka löntagarinflytandet, utan samlas i fonder som disponeras av de traditionella kreditinrättningarna, banker och försäkringsbolag, då leder det ökade sparandet till en ökad maktkoncentration hos de gamla makthavarna."

Sossarna vann denna strid med stöd av kommunisterna. Men det var knappt. I den avgörande omröstningen i riksdagen segrade ATP genom att den folkpartistiske riksdagsmannen och varvsarbetaren Ture Königsson la ner sin röst. Men denna seger var alltså större än pensioner också åt arbetare. Efter 40 års utredande blev det äntligen möjligt att bygga bort bostadsnöden.

En lustighet i det här sammanhanget är att bostadsbristen blev en stor fråga i det första riktiga TV-valet 1966. I den avslutande utfrågningen fick Erlander frågan om vilket råd han ger ett ungt par på väg att sätta bo. Den normalt så slagfärdige Erlander fann sig inte genom att hänvisa till det just beslutade miljonprogrammet, utan rädde de unga tu att ställa sig i bostadskön. Som då

var så lång att de tog upp till tio år att få en bostad den vägen.

Det blev stor skandal, naturligtvis. Varpå sossarna förlorade hela 8 procentheter i valet, kanske inte bara på grund av Erlanders fadäs, men med den som viktig orsak. Så politiskt brännande var bostadsfrågan 1966.

Ni kanske tycker att denna historiska utläggning är onödig, när det är dagens bostadssituation vi skall tala om. Men jag menar att den lär oss två viktiga saker.

För det första menar jag att Gunnar Myrdal och Gunnar Åhrén hade fullständigt rätt i sin rapport från 1933. Ett marknadsstyrt byggande kan inte lösa arbetarnas bostadsfråga. Kapitalismens är inte intresserad av att bygga för de betalningssvaga.

För det andra menar jag att Tage Erlander hade rätt under ATP-striden. För att en social bostadspolitik skall vara möjlig; för att bostaden skall vara en rättighet, inte bara en vara på marknaden, så krävs att samhället tar över en del av kapitalbildningen, som genom ATP-fonderna.

En social bostadspolitik kräver räntesubventioner. En observation i sammanhanget är sedan att bostadsnödens grund i den kapitalistiska urbaniseringen alls inte är något avslutat kapitel. Det pågår fortfarande en inflyttning från landsbygden till de större städerna, inte minst av ungdomar.

Under de senaste trettio åren har det dessutom skett en stor inflyttning från det globala landet, genom flyktinginvandring. Enligt Migrationsverket handlar om lite drygt 1 miljon människor under de senaste 25 åren.

Ni som är duktiga på huvudräkning inser då att urbaniseringen fortsatt i oförminskad takt sedan miljonprogrammet avslutade 1975.

Om jag då säger att miljonprogrammet löste arbetarnas bostadsfråga, såsom den gestaltade sig ända fram till början av 1960-talet, så är denna avslutade lösning idag otillräcklig. Därför brer bostadsnöden brer åtet ut sig, inte minst i de större städerna. Med invandrare och unga som de idag mest utsatta. Orsaken till detta är att den sociala bostadspolitiken havererade i början på 1990-talet, som så mycket annat i det socialdemokratiska folkhemsbygget.

Själv har jag tidigare satt startpunkten till skattereformen 1990, som finansierade stora skattesänkningar för de med höga inkomster med sänkta bostadssubventioner. Men det är inte helt sant. Kjell-Olof Feldt sköt startskottet redan fem år tidigare, genom att avskaffa kreditregleringen, vilket på några få år skapade en spekulationsbubbla i fastigheter.

För staten innebar Feldts tilltag att räntesubventionerna formligen exploderade. Varvid nästa steg helt naturligt blev att avskaffa också räntesubventionerna. Den som säger A får också säga B.

Jag menar att denna lilla korrigerings är viktig. Då den på ett ännu tydligare sätt knyter den havererade bostadspolitiken till det nyliberala systemskiftet.

Det var när politiken lämnade kapitalismen att sköta sig själv som den so-

ciala bostadspolitiken havererade. Eftersom kapitalismen vare sig vill eller kan lösa arbetarnas och de fattigas bostadsfråga.

Till detta skall sägas att nyliberalismens järnlady Margaret Thatcher började sitt systemskifte just på bostadsfronten. Thatcher rivstartade sin första regeringsperiod med att avskaffa hyresregleringen och privatisera en miljon kommunala bostäder.

Den havererade bostadspolitiken är alltså inget olycksfall i det nyliberala arbetet. Utan en medveten och mycket viktig del av systemskiftet. När samhället fransäger sig ansvaret för bostadspolitiken kan kapitalet både öka sina vinster, genom att bara bygga för dem som har råd att betala marknadshyror, och minska sina kostnader, genom att lämna de betalningssvaga vind för våg.

Alltnog. Skattereformen 1990, som genomfördes av sossarna ihop med folkpartiet, utgör brytpunkten i bostadspolitiken. Genom kraftigt minskade räntesubventioner frånsvor sig staten allt ansvar för bostadsförsörjningen.

Systemskiftet syns i bokföringen. På bara några få år förvandlades boendet från en nettoutgift om 25-30 miljarder kronor i statens årsbudget till en nettoinkomst i samma storleksordning.

Men skiftet syns också i den beryktade verkligheten.

För det första steg hyrorna kraftigt. Mellan 1991 och 1997 handlade det om hyreshöjningar på 50 procent. Enligt forskaren Anders Lindblom kan tre fjärdedelar av dessa höjningar hänföras till politiska beslut.

Man kan säga att hyrorna marknadsanpassades under 90-talet, trots att vi inte fick det som i debatten kallas marknadshyror. Hyrorna anpassades helt enkelt till en situation utan statligt ansvar för boendet.

För det andra havererade bostadsbyggandet, framförallt av lägenheter och alldeles särskilt av hyreslägenheter.

1992 färdigställdes 37 254 lägenheter i Sverige, vilket i stort motsvarade det beräknade behovet. 1995 var den siffran nere i 8 039 och 2001 i bottennoteringen 6 074 ny lägenheter.

I det läget insåg till och med Göran Persson att det var kris, så sossarna införde ett investeringsbidrag för bostadsbyggande, som i kombination med bättre konjunktur fick effekt. I mitten på 2000-talet krävde sig byggandet därför upp till en bit över 20 000 nya lägenheter per år.

I Margaret Thatchers anda rivstartade dock Reinfeldt och Borg med att avskaffa detta bidrag, vilket omedelbart sänkte byggandet igen. 2010 var vi åter nere i under 10 000 nya lägenheter.

Jag skall här göra en liten utvikning om just byggandet.

Grundproblemet är naturligtvis att det byggs för lite. Totalt sett. I början på 1990-talet var utgångsläget gott, tack vare närheten till miljonprogrammets byggboom. Men man kan inte leva på gamla lagrar hur länge som helst.

Nu har vi ett ackumulerat underskott på 300 000 bostäder och underskottet

växer för varje år. Men denna siffra säger inte hela sanningen. Som är klassmässig. Hur olika människor klarar sig på bostadsmarknaden beror på hur det byggs och vad som byggs.

Jag talade om lägenheter tidigare. Vilket låter proletärt och bra. Men som alla vet finns det olika lägenheter. Det finns köpelägenheter och hyreslägenheter och det finns små och stora och billiga och dyra lägenheter.

Tittar man på bostadsbyggandet i det perspektivet är statistiken förskräcklig. Sedan systemskiftet slog igenom med full kraft 1995 byggs det i stort sett bara bostadsrätter i sk flerbostadshus.

Men inte nog med det. Allt fler hyresrätter har dessutom ombildats till bostadsrätter. Det gör att antalet bostadsrätter i beståndet har ökat med 50 procent sedan 1990. Medan antalet hyresrätter har minskat sedan 1995.

Antalet hyresrätter är fortfarande fler i Sverige som helhet. Men i storstädernas centrala delar är hyresrätten en boendeform i utdöende. Det byggs fortfarande en del hyresrätter. Men till priser som de som verkligen behöver en bostad inte har råd att betala.

Våra bostadspolitiker, inte minst de med socialdemokratisk partibok i kommunala bostadsbolag, talar då genast om den sk bostadskedjan.

Det spelar ingen roll om det nya är stort och dyrt för i slutändan blir det alltid något mindre och billigare ledigt, säger de. Den ekvationen kan synas logisk, men den är inte sann. Så visar bostadsforskningen att det framförallt är äldre villaägare som flyttar in i nybyggda lägenheter i centrala lägen, lämnandes en villa efter sig att inhandlas av någon hugad spekulant ur samma klass.

Den sk bostadskedjan är helt enkelt klassbunden. Den löser överklassens och övre medelklassens bostadsfråga, varvid arbetarfamiljer med ordnade förhållanden kan glida med, om än med större ekonomiska uppoffringar.

Men den sk bostadskedjan löser inte ungdomarnas, invandrarnas, de ensamstående mammornas och de lågavlönades bostadsfråga. De med svag betalningsförmåga lämnas utan politiskt ansvar i den marknadsanpassade bostadspolitiken.

I detta sammanhang måste jag säga några ord om ägandets filosofi. Framförallt Moderaterna driver på för att omvandla hyresrätter till bostadsrätter. Med Stockholmsområdet som experimentverkstad. Denna politik är mycket ideologisk.

”Vårt partis främsta mål är en egendomsägande demokrati, där så många som möjligt är ägare”, sa högerledaren Jarl Hjalmarsson redan på 1950-talet.

Högern vill absolut inte att arbetare skall äga näringslivet. Men en arbetare får gärna äga sin bostad. Det gör honom eller henne mer mottaglig för ägandets filosofi.

Det finns en motsättning i detta. Flera opinionsmätningar visar att en stor

majoritet svenskar anser att det är viktigt med ett stort utbud av hyresrätter. En majoritet anser också det är viktigt med kommunalt ägande av flerfamiljs-hus. Det flesta är av princip mot att hyresrätter ombildas till bostadsrätter.

Men när ombildningar till bostadsrättsföreningar kommer på tal förvandlas denna majoritet i ett huj till en skock jagande vargar, ute efter personlig vinning. Jag moraliserar inte över detta. I Stockholm har till exempel Moderaterna slumpat ut kommunala lägenhet till så låga priser, att en köpare av en ombildad fastighet har kunnat bli miljonär genom att sälja dagen efter ombildningen blivit klar.

Det är inte lätt att säga nej till en sådan möjlighet.

Men jag moraliserar över en politik som förskingrar gemensam egendom i syfte att ideologiskt korrumpiera människor. För det är ett uttalat syfte. Ägandet skall göra människor blåa. Och ägandet gör människor mer blåa. Den som sitter med en bostadsskuld på ett antal miljoner blir oftare och mer oroligt på räntenivåer och skattesatser, än på sviktande samhällssolidaritet.

Det finns ytterligare ett moment i den moderata politiken, som jag vill peka på. För ägandet kan också användas som instrument för segregation.

När kommunala bostadsområden säljs till privata fastighetsbolag eller ombildas till bostadsrättsföreningar sker en snabb omflyttning av hyresgäster. Ut flyttare arbetare och mindre bemedlade och in flyttar mer välbeställda hyresgäster.

Om omflyttningen inte sker tillräckligt snabbt ser den privata fastighetsägaren till att lyxrenovera sina nya lägenheter, som i fallet med Stena Fastigheter.

I Göteborg gör Stena Fastigheter nu som i Uppsala. Bolaget skall lyxrenovera hela Högsbohöjd, som kommunen sålde till Skanska på 90-talet och som nu tagits över av Stena. Med aviserade hyreshöjningar på upp till 50 procent som följd. Ni kan lita på att den renoveringen ger önskad utflyttning av oönskade hyresgäster.

I Stockholms kranskommuner ser Moderaterna denna omflyttning som ett gyllene tillfälle. Genom att göra sig av med det kommunala fastighetsbeståndet kan man också göra sig av med lågavlönade invånare, som är dåliga skattebetalare. Man strävar efter att göra sina kommuner till reservat för ordentliga och bättre bemedlade personer. Det tjänar inte minst de allra rikaste på.

De fattiga får de fattiga kommunerna ta hand om. Det är en djupt cynisk klasspolitik. Med ägandet och bostaden som verktyg.

Låt mig här säga några ord om allmännyttan. Som jag sa tidigare bildades de första allmännyttiga bostadsbolagen för att bygga och förvalta 1930-talets barnrikehus. Bolagen drevs som regel i stiftelseform och enligt självkostnadsprincipen. Syftet var inte att gå med vinst, utan att organisera det sociala åta-

gande som barnrikehusen innebar.

Att inte gå med vinst innebar inte ett förbud mot överskott i verksamheten. Också allmännyttan behövde ett eget kapital för nyinvesteringar. Men något överskott delades inte ut till de kommunala ägarna, utan användes i verksamheten.

Med miljonprogrammet blev allmännyttan Sveriges största fastighetsägare. En bit över 40 procent av lägenhetsbeståndet ägdes 1975 av allmännyttiga bostadsföretag. Idag är siffran nere i 30 procent och bostadsrättsföreningarna är på väg att passera allmännyttan som största fastighetsägare, om man ser också dem som ett kollektiv.

Enligt kommunallagen har de allmännyttiga bostadsföretagen ett särskilt socialt ansvar, men det är ett ansvar som urholkats av det pågående systemskiftet.

Det första steget togs 1993, då riksdagen på regeringens Bildts förslag beslutade att kommunal fastighetsförvaltning inte längre skall omfattas av självkostnadsprincipen, ett beslut som Ingvar Carlssons regering behöll.

Nyordningen fick till följd att de flesta kommuner ombildade sina allmännyttiga företag till aktiebolag och dessa i sin tur började drivas som vilka kapitalistiska företag som helst. Kommunallagen sociala ansvar kom på undantag. Även om avskaffandet av självkostnadsprincipen var ett avgörande steg, så var det inte tillräckligt för de privata fastighetsägarna.

Inget tvingade kommunala bostadsbolag att gå med vinst, även om de fick göra det, vilket de privata fastighetsägarna såg som snedvriden konkurrens. De anmälde därför Sverige till EU-domstolen. Med krav på lagstiftning om att kommunala bostadsbolag skall drivas efter affärsmässiga principer.

Den ny tillträdde regeringen Reinfeldt skyndade genast de privata fastighetsägarna till undsättning genom att förse en redan tillsatt ensamutredning med ett tilläggsdirektiv. Kommunminister Mats Odell krävde att utredaren Koch skulle lägga konkreta förslag på förändring av svensk lagstiftning, så den kom i överensstämmelse med EU-lagen.

Detta krav restes alltså innan det ens var konstaterat att lagen stred mot EU:s regler. Det lustiga är att EU-kommissionen ställde sig frågande inför fastighetsägarnas anmälan. EU-lagen medger nämligen undantag från konkurrensreglerna vad gäller offentliga tjänster, som kommunal bostadsförsörjning kan sorteras under.

EU krävde alltså ingen ändring av svensk lag. Genom ett ingripande från Hyresgästföreningens centrala ledning, som sålde ut allmännyttan för sin egen förhandlingsrätt, som ansågs hotad av högerregeringen.

Hyresgästföreningens ledning skrev helt enkelt under på ett lagförslag som säger att ”kommunala bostadsbolag skall bedriva verksamheten efter affärsmässiga principer och åläggas marknadsmässiga avkastningskrav”.

Samtidigt gick HCF:s ledning med på att i praktiken avskaffa bruksvärdes-systemet och allmännyttans hyresnormerande roll, detta i utbyte mot att Odell gick med på att behålla systemet med kollektivt förhandlade hyror.

Jag säger inte att systemet med kollektivt förhandlade hyror är oviktigt. Alternativet är fastighetsägarnas totala godtycke i hyressättningen, dvs marknadshyror. Men det är ändå ynkedom att Hyresgästföreningen säljer ut den sociala bostadspolitikens fundament i utbyte mot sin egen rätt att förhandla.

Lite kamp och motstånd hade inte varit fel.

Odell fick igenom sina nya lag 2010 och den kommer definitivt att få större betydelse än Bildts lilla korrigeringslag 2003. Nu skall kommunala bostadsbolag åläggas marknadsmässiga vinstkrav. Vilket inte lämnar sten på sten kvar av allmännyttan. Ändå menar jag att det fortsatt är viktigt att slå vakt om de kommunala bostadsbolagen, när politiker av kulörer står beredda att sälja ut dem eller delar av deras bestånd. För att kommunala bostadsbolag gör bostaden till en politisk fråga, möjlig att skapa opinion och resa krav kring.

En fullständig privatisering sorterar ut bostaden från politiken, vilket är precis vad nyliberalerna vill: ”Detta är inte vårt bord, det är marknadens.”

Så här långt har de kommunala bolagen faktiskt också spelat en hyresdämpande roll, vilket är tydligt i Stockholmsområdet. I kommuner som sålt ut sina bostadsbolag har hyrorna stigit med i genomsnitt 35 procent de senaste tio åren, att jämföra med 25 procent i kommuner som har kvar sina bolag.

Hur det blir när Odells nya lag fått fullt genomslag får vi se. Men så länge det finns kommunala bostadsbolag finns det möjlighet att ställa politiska krav på hur dessa bolag skall drivas. Affärsmässighet behöver vare sig innebära nybyggnation bara för överklassen eller lyxrenoveringar.

Som synes har det sedan tjugo år genomförts ett fullständigt systemskifte i svensk bostadspolitik. Med förödande resultat för människor med dålig betalningsförmåga.

Arbetare med fasta jobb och relationer klarar sig ännu hyggligt, men jag kallar ändå systemskiftet för ren klasspolitik. För med sänkta pensioner och krav på sänkta ingångslöner kommer ungdomar, invandrare och ensamstående mammor snart nog att få sällskap av allt större arbetargrupper.

Grundlagens statut om allas rätt till bostad gäller inte längre. När rätten görs till marknadsrelation blir den selektiv; rätten blir en rätt för den som kan betala för sig.

Vad skall vi då göra åt eländet? Jag tror inte på återställandets politik; att säga att vi skall ha det som förr blir bara nostalgi. Vi måste bita i det sura äpplet och inse att vi måste börja om från början. Genom att bygga en rörelse underifrån.

Det är inte lika jobbigt som det låter. Eftersom vi faktiskt har erfarenheter att relatera till och utgå ifrån. Idéerna bakom allmännyttan och miljonpro-

grammet skall vi vårda ömt.

Låt mig som avslutning gå igenom några av punkterna i Kommunistiska Partiets bostadspolitiska program, nämnda utan inbördes viktordning.

• **Stoppa privatiseringarna av kommunala bostäder!**

Oavsett att de kommunala bostadsföretagen nu enligt lag skall drivas efter affärsmässiga principer och med marknadsmässiga vinstkrav, så menar vi att det offentliga ägandet är viktigt, både i dagspolitiken och mer strategiskt.

Så länge kommunen äger bostäder är det möjligt att ställa krav på hur dessa bostäder skall förvaltas. En ägare kan som bekant utfärda ägardirektiv av de mest skilda slag, som att verksamheten skall bedrivas etiskt eller klimatsmart, vilket inte anses strida mot affärsmässigheten. Då finns det också möjlighet att utfärda direktiv som tar socialt ansvar.

Mer strategiskt är det offentliga ägandet än viktigare. Då inget säger att den nuvarande nyliberala ordningen varar i evighet. Det är enklare och billigare att behålla ett bostadsbestånd, än att bygga upp ett nytt.

• **Riv upp Odell-lagen!**

Lagen som tvingar kommunerna att driva sina bostadsföretag efter marknadsmässiga vinstprinciper infördes under falska premisser, vilket vi har EU-kommissionens ord på. Allt djävulskap kommer faktiskt inte från EU. Ibland är vår inhemska höger värre, i det här fallet dessvärre inkluderande Hyresgästfördelningens ledning.

En lag kan rivas och ersättas med en ny. Det är det enda raka vad gäller Odell-lagen.

• **Bygg bort bostadsbristen!**

Detta är definitivt en huvudpunkt. Oavsett hur det byggs måste det byggas mer, mycket mer, för att bostadsbristen skall avskaffas och den rena bostadsnöden undvikas.

Bostadsbristen kan uppfattas som ett storstadsfenomen, men det är en villfarelse. I den senast gjorda undersökningen uppger tre av fyra kommuner att de har brist på bostäder. Det behövs ett bostadsbyggnadsprogram i stil med miljonprogrammet.

Vi anser att stat och kommun skall ta ansvar för ett sådant bostadsbyggnadsprogram. Den kapitalistiska marknaden duger bevisligen inte till det.

Därför kräver vi statliga räntesubventioner för nybyggnation av hyreslägenheter. Huruvida subventionerna skall riktas enbart till kommunala bostadsföretag kan man diskutera, men de avgörande är att byggnationen kommer igång.

Finansieringsfrågan är i sak enkel. AP-fonderna finns kvar och är stora nog att finansiera ett bostadsbyggnadsprogram, som under miljonprogrammets dagar. Problemet är att dessa fonder idag förskingras på världens aktiebörser och finansmarknader. Men det är lätt åtgärdat. Förbud spekulering med pensionspengar och kapitalet är åter tillgängligt, till fromma för både bostadslösa och pensionärer.

•Rättvisa åt hyresgästerna!

Hyresrätten är idag en straffbeskattad boendeform. Medan småhusägare och bostadsrättsinnehavare begåvas med både ränteavdrag och ROT-avdrag, så är hyresgästerna helt utan statligt stöd, med undantag för det fåtal som har bostadsbidrag. Det är djupt klassorättvist, då hyresgäster i gemen har sämre ekonomiska förutsättningar än bostadsägare.

Det är lite svårt att beräkna skillnaden, då den inte minst beror på räntevängningarna. Men i en färsk rapport från HCF beräknas den till 23 600 kr om året. Till den genomsnittlige hyresgästens nackdel. Det handlar alltså om nästan 2000 kr i månaden.

Ränteavdragen lär inte gå att avskaffa, då havererar marknaden med förödande följder för många människor. Men det går att subventionera hyresrätten i motsvarande grad. Och framförallt går det att avskaffa ROT-avdraget, som är ett statligt bidrag till värdestegring på privat egendom.

I det är ROT lika orimligt som RUT.

• Inför ett ROT-program för upprustning av miljonprogrammets offentligt ägda fastigheter.

Vi är för statligt stöd till byggsektorn, inte minst för att hålla sysselsättningen uppe. Men inför då ett ROT-program för upprustning av offentligt ägda fastigheter, inte minst i de förortsområden som idag förfaller för att deras invånare inte anses marknadsmässigt lönsamma.

Använd de pengar som idag subventionerar värdestegringen på privat egendom.

•Inrätta en obligatorisk bostadsförmedling i kommunal regi

En sådan förmedling måste vara utan möjlighet för fastighetsägarna att rata sökande på grund av ålder eller etniskt ursprung.

Detta kan uppfattas som verkningslöst när det i Stockholm tar i genomsnitt fem år innan en bostadssökande ens får ett erbjudande för bostadsförmedlingen. För en sådan finns faktiskt i Stockholm, till skillnad från i Göteborg.

Men för diskriminerade grupper innebär ändå en obligatorisk förmedling en lite förbättring.

Jag skall avsluta med att göra ytterligare ett litet nedslag i historien, nämligen i Myrdals och Åhréns tidigare nämnda rapport från 1933. I denna konstateras något till synes underligt. I Göteborg, där bostadsnöden var som värst, fanns nämligen ett överskott på tvårumslägenheter samtidigt som flerbarnsfamiljer trängdes med både två och tre inneboende i unkna ettor. Det var inte ovanligt att man tvingades sova i skift.

Det verkade som att inte bara betalningsförmågan var svag, utan också betalningsviljan, vilket högern genast nappade på. Bostadsnöden var inget att bry sig om. Eftersom arbetarna valde att bo uselt.

Myrdal och Åhrén drog en helt annan slutsats. Bostadsnöden var socialt betingad. Många arbetare hade så osäkra anställningar att de helt enkelt inte vågade byta upp sig till en bättre bostad. Risken för bakslag var för stor.

Så myntade de begreppet ”latent efterfrågan”. Om bara de sociala förhållandena förbättrades skulle efterfrågan på bostäder genast skjuta i höjden.

Jag tror att man idag kan se likartade fenomen i hårt segregerade förortsområden, där invandrarfamiljer tränger ihop sig med släktingar och andra i alltför små lägenheter, till skada inte minst för barnen, som knappt får plats hemma. Är det självvalt? Nej, knappast. Det är den sociala otrygghetens pris, idag som 1933.

Jag slutar med detta för att jag menar att bostadsfrågan inte kan isoleras från samhällsutvecklingen som helhet. Bostadsfrågans lösning kräver ett jämlikt och tryggt samhälle, där allas frihet är förutsättningen för en vars frihet, som den så kloke Karl Marx uttryckte det.

Det är mitt viktigaste budskap till er idag. Genom att begränsa kapitalets makt går det bevisligen att avskaffa bostadsnöden, åtminstone för en tid. Men så länge kapitalismen består är vunna segrar lätt förgångna. Lika bevisligen.

Därför menar jag att kampen för allas rätt till en bra och billig bostad måste ingå i en antikapitalistisk strategi. I nuet kräver vi begränsningar av marknadens makt och försöker mobilisera människor till kamp för sådana begränsningar. Men vårt mål måste vara att avskaffa kapitalismen.

Det är så vi kommunister ser på politiken. Rörelsen är mycket, men utan mål går den förlorad. Bevisligen.

OTILLRÄCKLIGT FRÅN NYA REGERINGEN

I veckan som gick fick tusentals unga människor sina antagningsbesked inför studier på universitet och högskola. Glädjen över att bli antagen på den utbildning som söktes och spänningen i att flytta till en ny stad mattas säkert när det är dags att få tag i en bostad. Nyhetsinslagen om hur studenter desperat söker någonstans att bo och hur de mottagande kommunerna tvingas till mer eller mindre kreativa lösningar duggar tätt. Bostadsnöden är tillbaka i Sverige.

Bostadsbristen drabbar naturligtvis inte bara studenter, utan alla som behöver en bostad – ett antal som hela tiden ökar. Boverket har korrigerat siffrorna som redovisar hur många bostäder som måste byggas de kommande åren för att vi ska få bukt med den rådande bostadsbristen och de tidigare 70 000 årliga bostäderna är numera 76 000. Fram till år 2020 behöver vi, enligt Boverkets nya siffror, bygga 461 000 bostäder.

Alla är överens om att något måste göras, och glädjande nog har bostadsministern Mehmet Kaplan tidigare deklarerat att marknaden inte kan lösa bostadskrisen, utan samhället måste ta ansvar för att det byggs mer. Den insikten har resulterat i ett investeringsbidrag för att öka byggandet av hyresrätter till ”rimlig hyra”. I regeringsdirektivets riktlinjer betyder det exempelvis 9 000 kr i månadshyra för en lägenhet på 80 kvadrat.

Stödet kommer att utgöra 3,2 miljarder per år, vilket ska jämföras med att före det nyliberala systemskiftet på 1990-talet utgjorde bostadspolitiken en statlig nettoutgift på 25-30 miljarder kronor per år.

Ändå är det en förbättring med högerregeringens passivitet, som i själva verket var en mycket aktiv politik för att överlämna bostadsförsörjningen åt en marknad som varken kan eller vill lösa bostadskrisen. En mer samhällsligt aktiv bostadspolitik öppnar upp för en debatt om marknadens oförmåga att tillgodose människors behov.

Sannerligen känner regeringen påtryckningar inte bara från de bostadslösa och hyresgäster. En mer aktiv bostadspolitik är också nödvändig för att möta kapitalets behov. Bostadsbristen är så pass stor att det kan inverka på företagens tillgång till arbetskraft, framförallt i storstadsregionerna.

Stockholms handelskammare är en av de kapitalistorganisationer som beklagat sig och fört fram att nästan vartannat bolag i hotell- och restaurang har svårt att hitta ny personal eftersom de inte hittar någonstans att bo.

Här finns paralleller till miljonprogrammets byggande som inte bara var en stor social reform utan samtidigt en process som svarade mot kapitalismens behov utifrån de speciella förutsättningar som rådde i folkhemmets klasskompromiss. Det handlade om att miljonprogrammet löste industrins behov av arbetskraft i urbaniseringen som tagit rejäl fart i efterkrigstiden.

Dessutom löste miljonprogrammet den svenska kapitalismens ackumula-

tionskris, alltså att kapitalet i efterkrigsboomen inte fann produktiv avkastning. Genom det massiva byggandet öppnades det upp för investeringar i byggsektorns alla delar. Staten stod för finansieringen och i processen monopoliserades cement, trä och stålindustrin och den handfull stora byggföretag vi har idag blev helt dominerande.

Kapitalismen har i tider mått mycket bra av statlig styrning och investering. Under tiden från 1930-talet kom den ekonomiska skola som kallas keynesianismen att bli förhärskande, uppkallad efter brittiske ekonomen John Maynard Keynes, och som kortfattat går ut på att möta de ekonomiska kriserna under kapitalismen genom att stimulera efterfrågan genom en rad statliga åtgärder.

Lite felaktigt ses ibland keynesianismen som likvärdigt med välfärdsstaten och klasskompromissen. Kompromissen istället handlade om det sociala innehållet i bostadspolitiken, och berodde på arbetarrörelsens styrka under efterkrigstiden.

Även om en stor del av allmännyttans hyresuttag gick till räntor till kapitalistiska banker, och att miljonprogrammet svarade mot kapitalismens ackumulationskris då, så innebar det ändå att arbetarklassens bostadsproblem för stunden löstes, genom lägenheter till en bra standard och med subventionerade hyror genom den icke-vinstdrivande allmännyttans hyresnormerande roll.

Mehmet Kaplans investeringsbidrag kommer att innebära att det byggs fler hyresrätter, men det betyder inte på långa vägar en mer social bostadspolitik.

Det som krävs för att lösa bostadskrisen är ett rejält bostadsprogram där samhället tar ansvar för såväl byggande av lägenheter till bra standard, samt tar ansvar för att hyresnivåerna är låga så att arbetare och människor med vanliga inkomster har råd med lägenheterna. Visst skulle det kosta, mer än 3,2 miljarder per år, men det har vi utan vidare råd med. Sedan miljonprogrammet påbörjades har Sverige blivit dubbelt så rikt, i fast penningvärde.

Dessutom skulle ett sådant bostadsförsörjningsprogram fungera som en krisåtgärd genom de arbeten som skulle skapas och de offentliga investeringar som skulle krävas.

S-MP-regeringens lilla steg för att bryta den politiska passiviteten i bostadspolitiken är bra, men det behövs större och kraftfullare åtgärder som inte utgår ifrån kapitalets behov för stunden, utan att tillgodose den mänskliga rätten till bostäder.

**Kommunistiska Partiets skriftserie för en levande och läraaktig socialism behandlar
den klassmedvetna arbetarrörelsens historiska erfarenheter och de samtida och
framtida utmaningar som Sverige och världens står inför.
Författarna svarar själva för framlagda uppfattningar.**

www.kommunisterna.org

Prenumerera **PROLETÄREN**

**Nyheter, analyser och
reportage varje vecka**

www.proletaren.se

PROLETÄR KULTUR

**Marxistiska klassiker • Studiehäften
Progressiv musik och skönlitteratur**

butik.kommunisterna.org

FÖR EN LEVANDE OCH LÄRAKTIG SOCIALISM

Kommunistiska Partiets skriftserie för en levande och läraaktig socialism behandlar den klassmedvetna arbetarrörelsens historiska erfarenheter och de samtida och framtida utmaningar som Sverige och världens står inför. Författarna svarar själva för framlagda uppfattningar.

www.kommunisterna.org

PROLETÄR
KULTUR